

LUKÁCS GYÖRGY ÉS AZ ÉVSZÁZAD CSAPDÁI*

ÁGOTA LÁSZLÓ

Számos, Lukács Györgyről szóló mű kiadása után jelent meg ez a tanulmánykötet. Az olvasóban tehát joggal vetődhet föl a kérdés: vajon annyi ismert és nyilvánosság elé tárt tény és összefüggés, életrajzi írás stb. bemutatása után lehet-e még újat és időtálló újat nyújtani? Poszler György azonban helyesen ismerte föl, hogy a korábban kiadott művek – éppen a téma igen széles szférát felölelő jellegénél és a lukácsi életút sajátosságainál fogva – többnyire csak egy kiragadott kérdéskör specifikus megközelítésével vagy egyoldalúan vizsgálták és mutatták be Lukács György munkásságát. A szerző, megőrizve és részben fölhasználva a filológusok, filozófusok, történészek és irodalomtörténészek kutatásainak ismert eredményeit és megállapításait, nem egy – eddig csupán töredékesen ismert – területre összpontosít, hanem (négy tanulmányból álló) kötetében egy komplex portrévázlat bemutatását és szakmai kérdések fejtegetését egyaránt nyújtja.

Poszler Györgyöt művészet- és irodalomelméleti esszéi, tanulmányai a mai magyar esztétika élvonalába emelték. Írásainak túlnyomó része túllép a szakirodalom határain, és „az ember egészét”, a kultúra sorsát taglaló esszévé válik. Az e tanulmánykötetben közölt írásokról is elmondható ez. Mint ahogy a cím is sugallja, nem kizárólag szaktanulmányokról, hanem a huszadik századi ember sorskérdéseit érintő esszékről van szó. Ha tehát valaki azzal a szándékkal venné kézbe a könyvet, hogy Lukács György publicisztikai munkásságáról vagy politikai pályájáról átfogó,

mintegy összegző képet kapjon, annak bizonyos mértékig csalódnia kellene. Poszler György ugyanis e könyvben nem annyira Lukács személyes életútjával vagy széles körű szakmai, esetleg politikai tevékenységével, mint inkább azokkal az – elsősorban magyarországi, de a kor világtörténeti problémáit is érintő – kérdésekkel foglalkozik, amelyek már Lukács idejében is a kultúra és a politika sokat vitatott kérdései voltak, s amelyek a mai tudománytörténet és a történetírás ismétlődően visszatérő problémáit jelentik.

Ezen kérdések sajátos, hasonlíthatatlan stílusban megfogalmazott, különös pátoszt keltő légkörben történő fölvezetésére és megválaszolására vállalkozott e nem „akadémikus” terjedelmű, de minden gondolatában lényegre törő mű megírásával Poszler György. Előszavában azt írja: „Nem vagyok Lukács-kutató. Egész embert kíván. Minél jobban kibontakoznak az életmű arányai, annál inkább.” (5. o.) Itt az az érdekes számunkra: hogyan látja Poszler a lukácsi életutat? Mindenekelőtt azt állapítja meg: „Kereste: lehet-e emberhez méltón élni a században. Világháború és forradalom előtt, két világháború és forradalom között, két világháború és forradalom után. Lázadó intellektuelként, hatalmon lévő néptribunként, üldözött emigránsként, súlyos szavú ideológusként, magányos tudósként.” (7. o.) És a mű illetően megírása, a történeti és szakmai ismereteken túlmenően, nagyfokú jártasságot kívánt eszme- és kultúrtörténeti, főleg azonban mondhatni „életismereti” kérdésekben is.

* Poszler György: *Az évszázad csapdái*. Tanulmányok Lukács Györgyről, Magvető, Bp. 1986, 183 oldal

Az emberi magatartás gyakran kiszámíthatatlan, ellentmondásos – levéltári vagy egyéb forrásokkal nem dokumentálható – megértéséhez ugyanis nagyfokú pszichológiai érzékenység, empátia, alapos ember- és életismeret szükséges. Mindez különösen igaz egy olyan – immár – történelmi személyiségre, mint Lukács György volt. Nemcsak zezugos életútja, szakmai és politikai gondolkodásának, valamint cselekvésének ellentmondásai és buktatói miatt, hanem mert emellett kora ideológiájának és politikai rendszerének egyik kialakítója, formálója és irányítója, emellett mindennek elszorodója s a század műfajelméletének egyik legjelentősebb teoretikusa, az egyik legátfogóbb esztétika megalkotója is volt. Ahogyan szintén az előszóban Poszler fogalmaz: „Hatalmas örökség. Lendít és visszafog. Szárnyakat ad és béklyóba ver.” (6. o.)

Az életút sajátosságaiból eredő nehézségeknél nagyobbak, gyakran szinte áthidalhatatlanok azok a buktatók, amelyek – főként az első és harmadik tanulmányt illetően – a politikai életrajz ideológia- és politikaérzékenységéből adódnak. A szerzőnek ez esetben jobban kellett számolnia saját kora változásainak politikai beidegződéseivel, elvárásaival, sőt előítéleteivel, mint a történetírás más területein kutatóknak. Az elemzett folyamatok mögött a szerző a történelmi korszakváltások kínjait véli fölfedezni. Nem kell talán külön bizonygatni, hogy így a könyv alapvető társadalomelméleti és politikai kérdésekre is keresi a választ. Ebből pedig az is következik, hogy az olvasóban számos – és alapvető fontosságú – további kérdés fogalmazódhat meg. Poszler György írása azt mutatja, hogy a nagy gondolkodók, az emberi-politikai szilárdságban őszintén próbát állók évtizedeken keresztül következetesen járják a maguk útját, számolva a veszélyekkel és vállalva a következményeket is. Ezt tette Lukács György is, közben

hatalmas szellemi tőkét halmozva föl a mai, az új gondolkodás számára.

E gondolatmenet körül kristályosodnak ki a négy tanulmány kapcsolódásai. Egy az egész pálya lehetőségeiről és lehetetlenségeiről az évszázad csapdáiban; egy a politikához szorosan kötött tudomány dilemmáiról; egy a legmélyebb pontot jelentő „perről”; egy pedig a nagy esztétika vívmányairól.

A kötetnyitó portrévázlatról elmondhatjuk, hogy ma már a Lukács-irodalom egyik alapművének tekinthető: tömören, közérthetően és lényegre tapintóan foglalja össze nemcsak a lukácsi életmű és a tudós személyiség, hanem a „lukácsi jelenség” alapproblémáit is. Elénk tárja azt a reprezentatív, huszadik századi sorsképletet, amely az életrajzból és az életműből kibontakozik. A szerző természetesen egy kiemelkedő egyéniség portréjának körvonalazására vállalkozik, annak az embernek állítva emléket – s készítve egyben mérleget hagyatékáról –, akinek életsorsa paradoxáját éppen a vonzás és taszítás különös egymásutánja és egysége adja. A tanulmány érzékenyen tapint rá a Lukács György mindennapi – magánemberi léte és filozófus teóriái, ideológiai közötti kölcsönös hatásokra és összefüggésekre. Kimerevített, a mozgásokban alakuló állandót fölillantó pillanatképek segítségével tárja elénk a történelem és az életsors összefonódásának csomópontjait. A portrévázlat bemutatja a buktatókkal teli politikai pályát és filozófiai életművet, jellemzi a főműveket, s végigköveti a pályát három szakaszát, az 1918-as és 1956-os fordulóponttal. Nekifutásokkal és megtorpanásokkal, sikerekkel és bukásokkal, szünetekkel és folyamatosságokkal, fordulatokkal és következetességekkel teli pályát tár elénk Poszler György.

Sikerült-e az önmagára találás Lukács számára? A szerző megállapítja: „Csak az utolsó kísérletek, 49 és 56 után lesz öntörvényű a tudományos tevékenység, [...] ekkor indul tényleges tudományos életműve. Rangjához és lehetőségeihez képest,

megkésetten.” (60. o.) A tanulmány végén a káprázatos, meredeken fölfelé ívelően kezdődő, éles törésekkel folytatódó, majd éppen visszafogottan záruló pálya összegzésének tekinthetjük Poszler tisztelettől áthatott, elismerő szavait: „Az egyik legrepresentatívabb sors a században, mert kapcsolódott a történelem sodrához. Az egyik legnehezebb sors a században, mert rövide zártan kapcsolódott a történelem sodrához.” (85. o.)

Inkább szakmai jellegű a „Tudományos publicisztika és publicisztikus tudomány” című tanulmány, mely az elmúlt években napvilágra került Lukács-írásokról, az „Eszétikai írások 1930–1945” című gyűjteményről és *Az ész trónfosztása* hagyatékából publikált két előtanulmányról szól. A filozófiának, irodalomtörténetnek, esztétikának egyaránt tűnő, személyesen fűtött publicisztikák vizsgálata során Poszler rámutat, hogy ezekben tulajdonképpen a fasizmus ellen, a szocializmus szemszögéből írott vitairatokról van szó.

Lényegesen tágabb vonatkozású „A »Lukács-per« (1945–1951)” című tanulmány, melyben a szerző a jelölt időszakban folyt polémiát, illetve Lukács inkriminációját elemzi. Az igen olvasmányos és könnyen kezelhető írásban a szerző igyekszik feltárni a szinte előkészítés nélkül induló, drámai per mechanizmusát és valódi tartalmát. Részleteiben fölidézve mutatja be az általa három szakaszra tagolt, kíméletlen, szomorú, de tanulságokban gazdag per

lezajlását. A vesszőfutás konzekvenciái – mutat rá a szerző – már messze túlmutatnak a „Lukács-peren”. „Beszédes adalékok – persze azzal együtt – egy korszak történetéhez. Nem lehet őket, a Lukács-pert sem, egészében feltárni. Csak a kor teljes történelmével, irodalomtörténetével, esztétikatörténetével és eszmetörténetével együtt.” (151. o.)

A kötetzáró tanulmány végezetül Lukács műalkotásmodelljét fejtegeti. Konkrét műelmélet nem született ugyan a filozófus-esztéta tollából, *Az esztétikum sajátossága* elkészült első részéből azonban Poszler kibontja a ki nem dolgozott tanítás körvonalait, s a szintézis valamint a részlet paradoxona bemutatása után megállapítja és plasztikusan kibontja, hogy Lukács műmodellje a klasszikus, harmonizáló, zárt műtípus absztrakciója. A továbbgondolás és továbbkérdés itt fölvet néhány megkerülhetetlen dilemmát. A kompetencia valamint a mű csak körvonalakban létező teóriájának statikus jellege, befejezettsége-zártsága által fölmerült dilemmát a szerző meglehetősen pontossággal határolja körül. Végül így zárja írását: „Mindezek a dilemmák nyitottak. Lezárásuk vagy legalábbis alaposabb feltárásuk további meditációt igényel. Egy azonban bizonyos: Lukács be nem fejezett szintézisének ki nem dolgozott tanítása a műalkotásról megkerülhetetlen irány minden további kutatás számára; és befejezetlenségében is a század egyik legrangosabb kísérlete.” (182. o.)